

Ivan Zupanc (gl. ur.), *Franciscejski kataster v Istri: vzpostavitev, raziskave, dediščina / Il Catasto franceschino in Istria: impianto, indagini, patrimonio / Franciskanski katastar u Istri: uspostava, istraživanja, baština*, Humanističko društvo Histria, Koper, 2020., 202 str. ISBN: 978-961-7007-09-1.

Godine 2020. objavljen je zbornik radova *Franciscejski kataster v Istri: vzpostavitev, raziskave, dediščina / Il Catasto franceschino in Istria: impianto, indagini, patrimonio / Franciskanski katastar u Istri: uspostava, istraživanja, baština*. Riječ je o sedmom izdanju serije *Histria Colloquium*, u nakladništvu Humanističkog društva Histria iz Kopra. Ova studija rezultat je međunarodnog znanstvenog skupa posvećenog Franciskanskom katastru u Istri koji se održao u Kopru 29. listopada 2019. u povodu 200. obljetnice uvođenja navedenog katastra. Međunarodni znanstveni skup organiziralo je Humanističko društvo Histria iz Kopra u suradnji s Državnim arhivom u Trstu (Archivio di Stato di Trieste), Arheološkim muzejom Istre iz Pule te Zajednicom Talijana „Santorio” iz Kopra.

Arheološkim muzejom Istre iz Pule te Zajednicom Talijana „Santorio” iz Kopra. Iduće godine izdan je zbornik radova koji obuhvaća radove koji su izloženi na spomenutom skupu, a kasnije su se pridružili još neki autori koji su dodatno obogatili ovo vrijedno izdanje. Glavni je urednik Ivan Zupanc, a urednički odbor čine: Luca Caburlotto, Neža Čebrov Lipovec, Dean Krmac, Nina Peca, Elena Poropat Pustijanac, Deborah Rogoznica, Ivan Zupanc, Matej Župančič.

Katastar Franje I., poznatiji pod nazivom Franciskanski katastar, nastaje u razdoblju od 1818. do 1840. godine na istarskom poluotoku. Golema je njegova važnost u proučavanju istarske prošlosti. Predstavlja prvu pravu katastarsku izmjeru Istre. Franciskanski katastar *prva je službena sveobuhvatna mjernička i statistička evidencija zemljišta cjelokupne Istre nastala kao plod djelovanja državne službe*. Katastar Franje I. sastoji se od dvaju segmenata, odnosno od serije

karata (Mape catastali) i serije katastarskih elaborata (Elaborati catastali). Ta temeljna dokumentaciju predstavlja prvorazredni povijesni izvor, odnosno pruža nam pregršt podataka koji donose brojne povijesne aspekte Istre u 19. stoljeću. Navedeni zbornik u sedam članaka donosi nove spoznaje o Franciskanskom katastru i studije do kojih su znanstvenici dospjeli analizom katastra. Zbornik je rezultat međunarodnog znanstvenog skupa, stoga je i on pisan na slovenskom, talijanskom i hrvatskom jeziku, ovisno iz kojeg je područja znanstvenik/ica koji/a donosi članak.

Zbornik radova započinje „Predgovorom/Prefazione” (9–10) odgovornog urednika Deana Krmca na slovenskom i talijanskom jeziku. Krmac ističe da Franciskanski katastar treba još jako mnogo istražiti i analizirati, a ovo je izdanje doprinos tomu. Luca Caburlatto donosi „Uvod/Introduzione” (11–14), također na talijanskom i slovenskom jeziku, naglašavajući važnost ovog katastra i njegovo neprocjenjivo bogatstvo. Slijedi „Popratna riječ/Presentazione” (15–22) glavnog urednika Ivana Zupanca na hrvatskom i talijanskom jeziku. Saznajemo kako je došlo do realizacije zbornika, tko je za to zaslužan te s kakvim su se izazovima znanstvenici morali nositi. Zatim donosi pregled sadržaja, odnosno navodi autore članaka i kratki opis radova.

Autor prvog članka „Franciskanski katastar i Istra” (25–60) već je spomenuti glavni urednik Ivan Zupanc. Autor kroz brojna poglavlja obrađuje okolnosti uvođenja katastra u Istri, provedbu izmjere na terenu i njezine rezultate. Članak je obrađen kroz sljedeća poglavlja: *Uvod, Istra u vrijeme uvođenja katastra, Pripreme za uvođenje katastra, Triangulacija, Osoblje triangulacije i izmjere, Izmjera, Katastarski operat, Kartografsko gradivo, Sadržaj katastarskih planova, Geografski elementi, Opseg katastarske izmjere, Katastar kao kulturni pejzaž, Zaključak*. Članak prate preslike skica, katastarskog plana, kartografski ključ, fotografije i tablice. Rad je obogaćen prilogom *Katastarske općine Istre prema godini izmjere (na katastarskom planu), 1818. – 1821*. Autor navodi mogućnost da se katastar *doživi kao kulturni pejzaž te eventualno zaštititi kao baštinu*.

Tatjana Bradara i Nenad Kuzmanović donose članak „Katastar Franje I. i granične oznake na istarskom poluotoku: primjer Ćićarije” (61–80). Rad se sastoji od nekoliko poglavlja: *Katastar kao izvor za terenski rad, Primjer k. o. Lanišće, Primjer k. o. Dolenja Vas, Umjesto zaključka*. Autori nas vode kroz terenski obilazak katastarske općine Lanišće i Dolenja Vas, odnosno na temelju elaborata iz Franciskanskog katastra iz 1819. godine utvrđuju granicu na samom terenu. Na terenu su pronašli brojne granične oznake u kamenu pa je rad obogaćen velikim brojem fotografija međaša. S pomoću povijesnih izvora donose opise granica katastarskih općina i opise graničnih oznaka, ali i brojne toponime koje pronalaze. Autori na kraju stavljaju naglasak na propadanje graničnih oznaka zbog *atmosferskih utjecaja, urbanizacije i raznih drugih radova koji uvelike mijenjaju krajolik*, na čemu valja što prije poraditi i intervenirati.

Treći članak nosi naziv „Katastarska općina Vrh u elaboratima Franciskanskog katastra” (81–100), a autor je Matija Nežić. Ovaj rad prodire u mikrosvijet

područja oko naselja Vrh i Marčanegla. Koristeći se Franciskanskim katastrom, autor uranja u svakodnevni život ondašnjih ljudi. Rad je obrađen kroz poglavlja: *Uvod, Katastarska općina Vrh – granice i sastav, Poljoprivredne karakteristike, Procjena prihoda uzgoja vinove loze, Procjena troškova uzgoja vinove loze, Stanovništvo, Zgrade, Naselja, Zaključak*, a obogaćen je preslikom katastarskog plana k. o. Vrh i brojnim tablicama. Autor analizira stanovništvo kroz socijalne, demografske i gospodarske segmente te donosi nove spoznaje i zanimljivosti za navedeno područje. Primjerice, saznajemo da je jedini proizvod kojeg je bilo dovoljno za prodaju bilo vino te da je većina seoskih kuća još uvijek bila prekrivena slamom.

Gorazd Furlanič donosi članak „Franciscejski kataster mesta Koper leta 1819: osnovni kvantitativni in prostorski podatki” (101–118). Autor je produbio svoj diplomski rad iz područja geodezije i geoinformatike svojeg rodnoga grada Kopra. Rad je podijeljen na sljedeća poglavlja: *Splošno, Uporabljeni podatki, Obrvnavano območje, Metodologija, Parcelna struktura, Posestna struktura, Raba zemljišč, Zaključek*. Koristeći se parcelnim strukturama k. o. Kopar iz 1819. godine, autor analizira i raščlanjuje do razine svake čestice prema njezinoj funkciji. Korištena je litografska kopija plana kao kartografske kopije za georeferenciranje u programu QGIS, pri čemu su dodani podaci o vlasništvu, korištenju i tipu površine. Autor je obradio 2484 parcele koje su geometri ucrtali 1819. godine. Radovi koji tako pristupaju analizi Franciskanskog katastra još su uvijek rijetkost, što dodatno uvećava vrijednost rada za daljnja istraživanja te pruža nadahnuće i novi pristup analizi.

Peti članak „La pianta di Giacomo Fino e il Catasto franceschino: fonti essenziali per la ricostruzione storico-urbanistica di Capodistria” (119–160) donosi Marina Paoletić. Rad je obrađen kroz poglavlja: *La pianta di Giacomo Fino: base documentaria della Capodistria del 1619, Il Catasto franceschino: funzione e importanza, Il Catasto franceschino a Capodistria, Cartine e confronto: la pianta di Fino e la mappa catastale di Luigi Strada, Il Catasto e la proprietà delle famiglie nobili e notabili di Capodistria, Un accenno agli aspetti sociali, alle professioni e attività a Capodistria nel 1820, Per concludere*. Na kraju rada nalazi se prilog koji donosi abecedni popis koparskih plemića i posjednika koji se kriju u elaboratima Franciskanskog katastra. Autorica donosi usporedbu karte Giacoma Fina iz 1619. godine i katastarskog plana iz 1819. godine fokusirajući se na položaj nekadašnjih crkvice, kao i na položaj obrambenih zidina i sl. Nadalje, analizira i rekonstruira posjede plemićkih obitelji i posjednika u Kopru, a u prilogu saznajemo njihova imena i prezimena te zanimanja i djelatnosti prisutne u Kopru u 19. stoljeću. Autorica zaključuje da prvorazredni povijesni izvor kao što je Franciskanski katastar omogućuje otkrivanje ugroženih područja ili lokaliteta i objekata koji nisu očuvani do našeg doba.

Marijan Bradanović donosi rad „Katastar Franje I. u Istri i na Kvarneru: pogled iz kuta povjesničara umjetnosti i bivšeg konzervatora” (161–180). Autor, kako ističe i u naslovu rada, kroz konzervatorsko i povijesno-umjetničko

iskustvo i učestalo korištenje Franciskanskog katastra u svojem radnom vijeku donosi izgled kulturnog i prirodnog krajolika istarskog poluotoka, kvarnerskih i sjevernodalmatinskih otoka. Analizira potencijal ovog dokumenta, njegove grafike i toponimije koje se upotrebljavaju u povijesno-umjetničkim i arheološkim istraživanjima Istre i Kvarnera. Autor na kraju donosi prijedloge stručne urbanističke i kulturološke valorizacije Franciskanskog katastra.

Zadnji članak nastaje iz pera Aleša Novaka i nosi naslov „Uporabnost arhivskih podataka zemljiškoga katastra pri rednom geodetskom delu: primer zaselka Kozloviči” (181–196). Autor dokazuje upotrebu arhivskih podataka ovog katastra pri identificiranju današnjeg stanja na terenu uzimajući za primjer zaselak Kozloviči. Rad se proteže kroz nekoliko poglavlja: *Geodetska uprava Koper in izmere v Istri, Primer uporabe arhivskih podatkov pri ugotavljanju katastrskega stanja na območju zaselka Kozloviči v k.o. Truške, Nova katastrska izmera, Ob zaključku*. Došlo je do neusklađenosti između pisanih i grafičkih podataka u geodetskoj upravi pa se upravo Franciskanski katastar upotrebljavao kao rješenje navedenog problema. Na temelju podataka koje pruža katastar provele su se nove izmjere i time su se uklonili postojeći nedostaci.

Na kraju zbornika nalaze se bilješke o autorima (199–202) koji su svojim radovima pridonijeli nastanku ove edicije.

Franciskanski katastar prvorazredno je povijesno vrelo koje može poslužiti brojnim znanstvenicima i stručnjacima iz raznih područja, kao što je i u ovom izdanju dokazano. U ovih sedam studija prikazani su razni pristupi, metodologije i interesi istraživanja, od spoznaja iz društvenog, demografskog i gospodarskog aspekta mikrosvijeta do praktične upotrebe Franciskanskog katastra za rješavanje geodetskih zavrzlama današnjice. Ovo izdanje samo je kamenčić u velikom mozaiku povijesnog saznanja Istre tijekom 19. stoljeća koje nam Franciskanski katastar jamačno pruža. On je fundament kojem se stručnjaci, zaljubljenici i istraživači prošlosti uvijek iznova vraćaju, stoga neka ovo izdanje bude pokretač cijele serije studija i analiza tog nepresušnog izvora na 200. obljetnicu njegova nastanka.

Monika Zuprić